

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK MÅNEDSSKRIFT

UDGIVET AF HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND

ved *H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen*

INDHOLD:

H. F. Petersen:

Jacob Fabricius den Ældre
1560–1640

Jens Holdt:

En dansk sognefoged i Svanstrup fogderi

H. V. Gregersen:

Et par breve til herredsfoged Blaunfeldt
i Fleckeby

Jens Lampe:

Karen Jeppes tilknytning til Als

Sønderjysk månedsskrifts ekspedition:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev
Overlærer Chr. Stenz adresse er: Tøndervej 173, Åbenrå

Aftenvandring til Ejsbøl

torsdag den 11. august kl. 19,00

Udgravningen af det store offerfund i Ejsbøl mose ved Haderslev har nu været i gang et par måneder i år, og et par hundrede genstande er fremdraget. Fundet omfatter nu henimod 2000 genstande, våben og andet krigsudstyr af jern, bronze og sølv. Igen i år har vi fundet et par ting, vi ikke kendte fra fundet før, men selvfølgelig bliver det stadig vanskeligere at finde nyt. Alle, både museumsfolk og bevilgende myndigheder, er dog enige om, at dette vigtige fund må vi kende i sin helhed. Ejsbøl bliver vel det eneste mosefund, hvor vi har denne mulighed.

Der kommer jævnlig besøgende og ser på arbejdet, mens det foregår. Torsdag den 11. om aftenen bliver der en særlig mulighed for at få udgravningen at se. Der er arrangeret aftentur til Ejsbøl, museumsinspektør M. Ørsnes forklarer arbejdet ude på stedet og holder senere på hotel »Norden« et lysbilledforedrag om fundet.

N.

Jacob Fabricius den Ældre

1560 – 1640

Af pastor H. F. Petersen

»Skulle jeg have opdraget en søn, for at han skal gå og drive ved hoffet?« Således udbød Jacob Fabricius' mor, da sønnen i 1588 skulle være hertugens hofpræst på Gottorp og dermed begynde en glansfuld karriere så højt over sin fødestand i Tønder.

Og han selv skriver som 63-årig i sine erindringer: »Hvad mig angår, var jeg jo ikke værd at bære menneskenavn, dersom jeg ikke erkendte og så meget som muligt berømede den store Guds søde, underfulde, uudsigelige, umålelige, ubegribelige, uudtømmelige, ja utrolige regering og velgering, som han så rigelig har bevist imod mig arme, ringe, elendige enkesøn, således at jeg nok kan regnes blandt eksemplerne på guddommelig, underfuld regering og barmhjertighed – ved hvilke ord jeg forstår mere end hvad alle menneskers, ja engles tanker kan fatte og tunger udsige.«

Hans livsvej begynder i Tønder den 30. januar 1560, og i november 1640 stedes han til hvile i Slesvig domkirke.

Man har det indtryk, at det var ham magtpåliggende at understrege over for efterslægten, hvor glad han var ved at have sin rod netop i Tønder og omegn. Derfor fortæller han så udførligt om sin herkomst (»ankunft«) og om sin opvækst, skønt Tønder den gang kun var en lille by på omkring 1.200 indbyggere og kaldtes »Lille Tønder«, medens der tæt ved »lå en flække eller kirkeby ved navn Store Tønder, på dansk Møgeltønder.«

»En mand måtte på den tid slet ikke opholde sig i sit hjem, når hans kone kom i barnsnød,« skriver han. »Da det nu var så vidt med min mor, flyttede min salige far hen i bedstefar Jannick Heichsens hus for at overnatte der. Medens det trak noget ud med fødslen, kom ved midnatstid min mors stedmor, Jannick Heichsens anden kone, fra vort hus hen i sit eget ved Flensborg Landevej for at hente eller besøge noget. Som hun nu kommer ind i det losement (rum), hvor min far lå og sov, vågnede han og spurgte, hvordan det gik med mor, om hun havde født en søn til verden. Hun svarede, at det endnu ikke var så vidt (»noch nit gut geworden«). Far

sagde da: »Jamen har hun ingen søn fået endnu, så skal hun snart føde en sådan, for det har jeg bestemt set i søvne.«

Dette indtraf også ikke længe efter, nemlig om morgenen mellem 4 og 5 tirsdag efter Pauli omvendelse eller før kyndelmisse.

Den følgende søndag blev han døbt i Tønder kirke. Blandt de 7 faddere var både amtmanden, Detlef von Alefelt (dengang boende på Møgeltønder slot (des Hauses Grossentundern) og ejer af Kluvensieck, borgmester Hinrich Nissen og rådmænd Lafrens Nissen d. Æ.). Den dag var der en meget streng kulde, så da fadderne bragte barnet hjem til moderen, troede denne, at det var dødt, og sagde, at de hellere skulle have ladet det blive der med det samme. Men da man havde fået drengen viklet ud af tøjet og varmet ham ved ilden, kom han til sig selv igen.

Ved at se på et billede fra hans manddomstid kan man ikke undgå at lægge mærke til hans ejendommelige hovedform. Herom yndede han at give en anekdote til bedste: et år gammel, da han en dag sad på en af sine forældres skød, kommer kapellanen hen og tager ham ved hovedet. Han opdager, at barnets baghoved var meget større end forhovedet, og udbryder uvilkårligt: »Aldrig har jeg set et sådant hoved; der skal nok sidde et »Weiskopf« (lyst hoved) bag.« Nå, det varede 2 år endnu, før han blev vænnet fra.

Men allerede da han var 4 år, begyndte han at lære udenad, især salmer. Ofte sad han sammen med sin eneste, noget ældre søster Marine i mange timer nede under bordet og sang. Fra sin spæde barndom viste han tegn på godt nemme og levende hukommelse.

1565 udnævntes faderen, Jacob Schmidt, til tolder og amtsskriver i Rensborg, og aldrig kunne sønnen glemme, hvorledes han blev narret af moderen til at blive alene tilbage hos faderen i den fremmede, tysktalende by. »Jeg kunne ikke et eneste ord tysk!«

Inden han, 7 år gammel, kom i skole, lærte faderen, som var kendt videnom som en stor regnemester, ham så dygtigt at regne, at han hele livet var ham taknemlig derfor. Året forinden havde han mistet sin søster, og nu bad især hans mor »med bøjede knæ« Gud om at måtte beholde ham, for så ville de anvende, hvad de måtte få af timeligt gods, således at »jeg ved hans nåde måtte blive en mand, som kunne tjene kirken og skolen.«

1569 døde faderen og begravedes ved sin datters side. Som nævnt hed han Schmidt, og således kaldte sønnen sig også, da han elskede sit stamnavn; men hans senere lærere tvang ham navnet Fabricius på. Det led hans redelige natur under: mindst af alt ville han mistænkes for at have tilsnet sig dette navn eller hovmodet sig med at henregne sig til de gamle romerske Fabricier.

Moderen har nok været lige så dygtig som djærv, for hun får lov til at forvalte noget af sin afdøde mands embede i 2 år, hvorefter hun flytter

*Generalsuperintendent
Jacob Fabricius den Ældre*

tilbage til Tønder. Og nu oplever sønnen igen grænselandets sprogkvaler: »Da jeg kom til Rensborg, kunne jeg ikke tale et tysk ord undtagen bønner og salmer. Da jeg nu kommer tilbage til Tønder, kunne jeg ikke huske et dansk ord, har heller aldrig igen lært grundig dansk, så de kaldte mig »den tyske Jacob«, og senere drillede mine landsmænd mig på universitetet ved at opfordre mig til at tale dansk. For jeg radbrækkede det sørgeligt, indtil jeg endelig 1581–82 måtte vænne mig til at holde dansk prædiken, da jeg regnede med at få brug derfor. Hvilket jo også skete i 1586 (idet han blev dansk prædikant i Tønder)«

I øvrigt var han flittig i skolen. Når kammeraterne gik sig en tur, sad han – ofte i den hårdeste kulde – over latinske, tyske og danske bøger. Desuden lærte han at indbinde bøger, hvoraf han havde mange.

Blandt sine skoleminder fra Tønder fremdrager han særligt et, fordi han på et hængende hår nær havde mistet livet. Det var ved en fornem ligbegængelse. En sådan foregik i de dage bl. a. med en højtidelig procession: i spidsen gik kantoren med syngedrengene, de mindste først med store florumvundne lys i hænderne, efter dem kom præsten, så ligbåren på bærernes skuldre, derpå familien og endelig følget, først mændene, tilsidst kvinderne.

»Tolv par af os drenge blev budt,« fortæller Jacob. »Vi fik et sort klæde hængt om os som en sørgekappe; den var syet sammen under hagen. Da vi skulle afsted, kom jeg under hestene, som uden tvivl ville have trådt mig ihjel, såfremt ikke den kære Gud ved sine engle havde standset hestenes fødder og bjerget mig.«

Drengene sang også ved dørene og i hjemmene, ved bryllupper og andre gilder. Ved en sådan lejlighed fortalte nogle tidligere skolekammerater,

som nu gik i Flensborg latinske skole, at man der lærte mere, og Jacob gav nu ingen rist eller ro, før moderen gav ham lov til at flytte til Flensborg. Hendes pengeforhold var ganske vist ikke de bedste, men hun kunne jo da sende ham madvarer, og noget kunne han jo tjene ved at synge i den store stad. Efter at have boet en tid hos en gottselig enke, hvor han betalte 12 skilling om ugen for mad og drikke, måtte han forlade dette gode madsted, da hun ikke kunne få maden færdig i rette tid, så han kom for sent i skole og måtte forsømme sangen, som jo var noget af hans og skolens levebrød.

Han kom da til at bo hos den navnkundige munk, Lytke Nåmensen, som havde testamenteret sin arv til oprettelsen af en lærd skole og havde plads nok i sit hus ved klostret. Her boede han sammen med to sønner af præsten i Oversø, og ikke nok med det. Munken gav sig meget af med ham og forsøgte at påvirke ham i katolsk retning, ja tilbød hans mor at sørge for hele hans videre uddannelse. Hverken det ene eller det andet blev der noget af. Men uden betydning blev opholdet hos munken, som forøvrigt var hans slægting, ikke for Fabricius.

Selv om han nok bemærkede munkens særheder, fik han respekt for hans usædvanlige personlighed og hans uforfærdede troskab imod sin katolske overbevisning uden dog at lade sig påvirke af hans omvendelsesforsøg.

Men også lærerne med den dygtige rektor Schattenberg i spidsen roste drengens flid og dygtighed. Med kantoren kom han til de fornemste borgeres middagsbord; mange af disse interesserede sig dengang for de unge studerendes vel og fremtid.

Jacob fik en af deres sønner som privatelev, men havde sit mas med ham, da han trods formaninger og eget eksempel ikke kunne få ham til at være flittig. Da det så bestemtes, at denne og nogle andre rige borgersønner skulle læse videre i Strasborg, besluttede Jacob efter 4 års ophold i Flensborg i 1577 at gå til Lyneborg latinske skole, en af de berømteste på den tid. Det var en højst mærkelig klasse, han kom ind i: de fleste havde fuldskæg og var ældre fyre, op til 40 år, så han næsten skammede sig over sin ungdom. Men han lærte meget, skønt en skrækkelig pest gjorde afbræk i undervisningen i længere tid. Midt om sommeren var der af 200 elever kun 25–30 i skolen, og han selv måtte sammen med sin vært og dennes sønner midlertidigt flytte til Soltau, hvor førstelæreren ikke blot var organist, men også barber (med lægevirksomhed) udenfor skolen.

Undervisningsmetoden var dengang en gentagelse af det hørte og opøvelse af hukommelsen; det, som var lært, skulle sidde fast. Den manglende koncentration, som der klages over i vore dages skoleliv, fandtes ikke i Jacob Fabricius' skoletid. Akkurat udtryksmåde blev alle dage hans kendetegn. Man må ikke tro, at en skoledreng som han ellers ikke havde

sine øjne med sig. Meget udførligt og interessant beretter han om sit besøg i saltværket, hovedkilden til Lyneborgs rigdom og betydning på den tid. Det samme er tilfældet med hensyn til hans fodrejser, f. eks. til Helmstädt, Wittenberg, Magdeburg og Lybæk samt i Sønderjyllands forskellige egne.

I 1580 var han hjemme i Tønder. Han var nu 20 år gammel, og han fik forskellige opfordringer til at prædike, til at få lærer- og præstekald og til at gifte sig. »Da prædiken løb så temmelig af mig, mente man, at jeg vel havde lært nok nu, så jeg ikke længere skulle rejse udenlands og smide penge ud.« Men Jacob havde som nævnt sit eget hoved og ville virkelig på et universitet, inden han ville slå sig til ro med kald og kone.

Først ville han til Marburg, men bestemte sig dog for Helmstädt, hvor han studerede 1581–83, og for Rostock, hvor han i 1585 tog magistergraden med megen berømmelse. Ja, da han det følgende år hjemmefra opfordres til at blive kapellan i Tønder, ville universitetet ikke af med ham. Men han vidste selv, hvad han ville, og den 5. maj 1586 ordineredes han af generalsuperintendent Paul von Eitzen i Slesvig domkirke til at overtage den danske prædiken i sin hjemby. Flensborgerne havde heller ikke glemt ham, men sendte ham kort efter opfordring til at blive andenpræst ved »St. Marien oder, wie wir von alters reden, zu Vnser Frauwen«. Men da Flensborg hørte til kongens del, satte hertugen sig imod: hans fyrstelige nåde havde også i sine lande brug for folk, som han nok skulle underholde.

Imidlertid indgik Fabricius ægteskab med provstens datter i Tønder; hans svoger, den senere biskop i Ribe, Peder Hegelund, skriver et latinsk lykønskingsdigt til dagen, og de får efterhånden 7 sønner, hvoraf 4 bliver magistre i Rostock på samme dag.

Sin »liebe Hausfrau« omtaler Fabricius ikke noget videre, men der synes at have hersket den ikke sjældne spænding mellem hustru og svigermor. Det får et udtryk ved den ældste søns dåb og navngivning. Det var jo skik, at ældste søn skulle have farfaderens navn, i dette tilfælde Jacob. Men »der var nogen, der ville have ham kaldt Georgius (efter den afdøde morfar). Men da det blev anderledes, opstod der sure ansigter og uvenlige miner. Mor og jeg tav stille og gjorde, som os tyktes ret.«

Et par år senere kunne og ville moderen imidlertid ikke holde sin mund. Det var jo givet, at en så vel uddannet og kendt mand som Fabricius ikke ville få lov til at forblive ret længe i sit beskedne første embede. I februar 1587 døde hertugens hofpræst og provst over Gottorp provsti, og snart kom Fabricius, skønt ikke 27 år gammel, på tale. Samme efterår beordredes han til at prædike for hertugen i Åbenrå, men først ind under jul det følgende år, da han på Gottorp holder en prædiken over »Ingen kan tjene 2 herrer«, bestemmer hertugen sig og udnævner ham 14. januar 1589.

Det er ikke efter moderens hoved, at sønnen skulle bort fra hende for at blive ødelagt af hoffets luft, og sønnen fortæller da også, sikkert med et stille smil, om moderens heftige reaktion: »Hun hev sin hue af, smækkede den gentagne gange på bordet og råbte ærgerligt (måske på sønderjysk): Ak, skal du nu afsted igen? Mon det er derfor, at jeg har opdraget min søn, for at han skal gå og drive ved hoffet!« Med voksende mistro fulgte hun sønnens liv i de høje sale, og da konflikten tilspidtes i 1610, hvor den calvinistisksindede, unge hertug ikke kan få sin lutherske biskop til at makke ret, følger hun ham resolut i landflygtighed til Rostock. Hun må dog kort efter sige sønnen og de lovende sønnesønner farvel og begravnes efter sin død dernede i fremmed jord. 6 år forinden var hans hustru død, hvorefter han i 1608 indgår nyt ægteskab med en hamburgersk købmandsdatter og enke efter en gottorpsk kammersekretær.

Da Fabricius holdt omtalte prøveprædiken på Gottorp, var det i en af slottets sale, da kirken ikke var færdig, og han fortæller: »Jeg stod ved vindeltrappen, som fører op til hertugens gemak, og havde min salig fars nedertyske ny testamente liggende foran mig på bordet ved siden af. Da kom von Eitzen hen til mig og spurgte, hvad jeg ville prædike? Jeg svarede: evangeliet. – Jamen, på hvilket sprog? På meisnisk (højtysk)? I kan gøre, som I vil, men ellers foretrækker herskaberne højtysk. – Jeg talte da højtysk for første gang, havde aldrig skænket det en tanke.« Følgende Luthers højtyske bibelsprog bliver prædikesproget altså langsomt ovenfra, begyndende med hofferne og de dannede lag, også forandret til højtysk og bliver det enerådende o. 1650.

1598 døde von Eitzen, og Fabricius, som gennem 5 år havde været hans assistent, blev nu hans efterfølger som overhofpræst og generalprovst, fra 1636 med titlen »generalsuperintendent« for hertugens del af Slesvig og Holsten.

Denne stilling var Fabricius som skabt til: præster og sognefolk mærkede snart, at han var en venlig og forstående, men tillige en myndig mand, som ikke tålte uorden; dertil kom, at alle uden videre bøjede sig for hans overlegne personligheds intelligens og lærdom. Kort sagt, sønderjyderne følte sig trygge ved at have en af deres egne som kirkens øverste. Hvor glædede de sig over i ham at have en talsmand for det gammel-lutherske kirkeliv, som for hele det brogede Sønderjyllands vedkommende havde fundet sit samlede udtryk i kirkeordningen af 1542 og præsteeden af 1574!

Hans urokkelige standpunkt i så henseende kom til at koste ham hans stilling – for en tid. Dette skyldtes det calvinistisk-prægede »tidehverv«, en kirkelig strømning, som ville reformere den lutherske kirke til bunds, fordi den havde beholdt en del katolsk i sine ceremonier (messetøj, eksor-

cismen¹⁾ ved dåben, alterbilleder m. m.). Bevægelsen havde fået fodfæste ved adskillige fyrstehoffer og nåede ind på Gottorp, da Johan Adolf i 1590, kun 16 år gammel, blev hertug. Han var opdraget hos sin reformerte morbror i Hessen og var fuld af reformiver, så det måtte komme til sammenstød mellem ham og Fabricius, som var den største hindring for hans forbedringer og havde et rygstød i hans egen kone, den danske prinsesse Augusta, som var luthersk både af opdragelse og af sindelag.

I begyndelsen nænnede hertugen ikke at støde sin biskop alt for meget; det lykkedes ofte den sidste at ride stormen af ved en personlig samtale. I længden kunne hertugen, som ville have kirkens ceremonier indrettede »ikke efter den menneskelige kirkeordning, men efter Guds ord«, dog ikke slå sig til tåls. En adventssøndag 1600 kommer de i samtale derom på slottet efter taffelrunden ved en drik (beim trunck litauischer mete). Hertugen spørger Fabricius: Tænker I nu på at forlade mig, efter at I har været ti år i min tjeneste? Fabricius vender spørgsmålet om: Vil eders fyrstelige nåde nu af med mig? – Har I ikke indtægter nok, spørger hertugen, jeg vil give jer det dobbelte. – Fabricius: Det er aldrig faldet mig ind; jeg har Gud og dermed nok. – Senere siger hertugen: lad da så altret stå, indtil det falder sammen! Så lader jeg lave et nyt med kun bogstaver på og bibelsprog uden billeder. Alt, hvad jeg han, véd og formår, skal jeg anvende til Guds ære og til bedste for kirke og skole. – Til slut giver han sin hofpræst forskellige gaver og lover at sørge for familien efter Fabricius' død.

Et par dage efter lover hertugen, at han ikke vil indføre den reformerte salmebog i sin kirke, og at alt skal forblive som hidtil. Og da den nøgterne Fabricius spørger: Kan jeg nu stole på det? giver han ham hånd derpå.

Foreløbig syntes Johan Adolf at ville stå ved sit ord. Kirkeordningen udkommer i nyt optryk, og der forordnes, at gudstjenesten overalt skal foregå ensartet i overensstemmelse med den. Og endelig skal Fabricius sørge for en ikke-calvinistisk opdrager og selv forfatte en særlig anti-calvinistisk katekismus for hans søn.

Men fra 1605 bliver tingene vanskelige, formodentlig som følge af et pres fra de ikke-lutherske hofmænds side. Tolv dage i træk løber en hofmand frem og tilbage mellem hertugen og biskoppen, indtil Fabricius drastisk udbryder: »Og om min herre lader mig sønderrive, jeg indvilger aldrig i nogen forandring!« Her var tale om messetøjet og alterbilleder. Næste punkt bliver præsternes ed, der forpligtede på de lutherske symboler og kirkeordningen, samt beskikkelse af 2 calvinistiske hofråder som kirkeregering oven over biskoppen. Fabricius giver så meget efter, han kan, for ikke at bringe forstyrrelse i menighederne. Men 1609 kommer

---

1) Djævlbesværgelsen »far ud, du urene ånd!«

forbudet mod at smæde, udskælde og fordømme anderledes tænkende fra prædikestolen med særligt henblik på modstanderne af Calvinismen, og 3. juledag erfarede Fabricius, at en calvinistisk student skulle prædike om fredagen i slotskapellet, og da han personlig havde overbevist sig om dennes antilutherske meninger, gendrev han ham i sin prædiken den følgende søndag. Hertugen satte ham i rette ved at sende 2 hofråder til ham. Dette blev ham dog for meget, og nytårsdag beder han om sin afsked og får den straks.

Fabricius fik dog efter hertugens løfte tilbud om et præsteembede samt udefra tilbud om forskellige stillinger, bl. a. fra København. Han foretrækker imidlertid at flytte til Rostock og tager derfra imod kaldelsen til præst ved Jacobi og inspektør ved det ny gymnasium i Hamborg. Her virker han til hertug Johan Adolfs død i 1616 og genindsættes derefter i sit gamle embede, som han beklæder i 24 år endnu, fra 1622 med sin ældste søn som medhjælper ved de anstrengende visitatser.

Selv om denne del af hans embedsgerning vel nok var hans kæreste, var den ingenlunde nogen let opgave. I de såkaldt gode gamle dage var den kirkelige sans meget ringe. Både fornemme og jævne folk var rovgridske og gerrige, når det gjaldt kirkens gods og penge; meget af tiden gik med at få kirkeregnskaberne i orden og på papir. Fabricius ankom gerne aftenen før til præstegården for at forhøre sig om præstens studier og klager. Visitatsen foregik som regel kl. 7 om morgenen, men ofte blev klokken 9, før man kunne begynde, og der kom undertiden ikke mange, og mens biskoppen katekiserede ved altret, kunne han ofte ikke skaffe sig ørenlyd, folk snakkede og løb ud og ind, lige meget om han skændte eller truede.

Ved bryllup kommer man undertiden i kirke med trommer og fløjter og vil ikke blive udenfor, ligeså ved begravelser, hvor de ofte berusede bærere højroestet går ind og anbringer kisten med osende lys lige opad præsten på »stolen«. Nogle steder knæler man ned, når bedeklokken ringer, andre steder går man til kros eller bliver på kirkegården under gudstjenesten. Mange steder holdes ingen skole. Andre steder er degne og skolelærere samt præsterne drikkfældige, og forældrene vil ikke sende deres børn i skole.

I Krop i Sydslesvig er det særlig galt: gudstjenesterne begynder først ved middagstid. Sognefolkene har ingen gudsfrygt, ingen ærbødighed. Nogle går som uvenner til alters, går efter skriftemålet i kroen og derfra hjem under råben og skrigen. Under prædikenen kaster man stokke og sten efter hinanden, slås under latter, sludren o. l. Ja selv under altergangen opfører visse sig højst strafværdigt med latter og deslige. Nogle ærgrer sig derover, bliver borte fra gudstjenesten og vil melde det til øvrigheden.

Desværre meddeler selvbiografien så godt som intet om forholdene under trediveårskrigen. Dog findes en interessant skrivelse, som Fabricius

den 15. juni 1630 udsendte til præsterne og som viser hans ubrydelige loyalitet overfor hans landsherre, hertugen, og hans broderlige forhold til præsterne samt hans samvittighedsfulde hyrdesind.

Først tilsikrer han sine embedsbrødre, de »ærværdige, vellærde herrer, alle enhver sin hjertelige forbøn og broderlige tjeneste i beredvilligt venskab og conjunction« og vil ikke undlade »freundfleissigst« at meddele hertugens vilje (»diesen gottseeligen ernsten vorsatz«) for at opretholde en så god tilstand som mulig i de hertugelige kirker »i disse vanskelige, højt beklagelige og forunderlige tider.« Præsterne har også adskillige gange fornummet, at det ikke har manglet på biskoppens »ganske vist enfoldige, men dog trohjertede formaninger og flittige tilskyndelser, hvorfor han dog ikke ønsker ros.«

Men hertugens kriste- og fyrstelige hjerte er nu, hvor Gud har givet landet den kære fred tilbage og hertugen en »hochrühmliche« gemalinde, mere og mere bestemt på, »måske også fordi jeg, som står ved gravens bred, kunne i al ydmyghed indberette og påminde noget i så henseende«, at skride til værket.

Derfor har hertugen befalet ham at tilskrive alle præster, kirke- og skoletjenere, jurater og fuldmægtige og hvem der ellers kan oplyse noget om disse ting, at de på folioark skal skriftlig indberette alle mangler, som på en eller anden måde findes ikke blot angående deres indtægter og rettigheder, men også om de kirkelige handlinger, om tilhørernes kundskaber i katekismus og kristendom, kirkegang, liv, brugen af de hellige højværdige sakramenter, skriftemål og alle deres salighedsøvelser. De skal meddele, hvad de har erfaret og tænkt sig, uden hensyn til person, sted, gunst eller misgunst, og opsætte meddelelsen klart og tydeligt, så den kan læses og bevises og være forståelig, oprigtig og udførlig.

Indberetningerne skal være Fabricius i hænde inden 4 uger, så han kan videresende dem til hertugen. Formålet er at sanere kirkens brøst, oprejse ruinerne og forebygge videre Josefs skade samt befordre hver kristelig præsts, skolelærers og tilhørers samvittighed, timelige velfærd og evige salighed.

Denne højst fornødne og meget gavnlige forordning vil modtagerne uden tvivl gerne og med glæde adlyde og forsyne med deres underskrift, »for at vi ikke skal befindes som dovne og utro tjenere såvel i dette møjsommelige liv som fornemmelig på hin dag.«

Til sidst beder han, også efter befaling, præstebrødrene om at bede hjerteligt til Gud for dette kristelige foretagende.

Dersom det var gået, som hertugen og Fabricius havde ønsket, og alle disse samlede indberetninger havde været bevarede, ville man have haft en mageløs kilde til det hertugelige Sønderjyllands kirkehistorie. Men det ser

ikke ud til, at præsterne har villet eller kunnet følge opfordringen. I hvert fald findes disse indberetninger ikke længere.

Et indirekte bevis på, at det hele af en eller anden grund ikke blev til noget, er den kendsgerning, at Jacob Fabricius i stedet for gav sig på visitatsrejse det følgende år for personlig at undersøge forholdene; mange steder var det ovennævnte søn og senere efterfølger, som visiterede.

En del af disse visitatsoptegnelser fra 1631 og følgende år foreligger på tryk, desværre kun omfattende de to sydslesvigske provstier Gottorp og Hytten.

Også herom tier selvbiografien, og om episoden i 1634, hvor Fabricius ved en visitats i Fahrtoft kom i livsfare, hedder det kun: »1634. I dette år en stor stormflod 11.–12. oktober om natten.« Kun fordi præsten ikke mente, at hans sengeleje var godt nok for den skrøbelige biskop, og fik ham og hans ledsager indkvarteret hos herredsfogden, druknede kun han selv med sin husstand, medens Fabricius og de andre i herredsfogdens hus reddede livet.

Ligeså undgik Fabricius de andre farer, som visitatserne og andre rejser ad de bundløse veje under krigens uro førte med sig. Han havde i 1623 regnet med, at hans dage var talte, men han oplevede at fylde 80 år, inden han døde den 5. november 1640. Hans lig bisattes i Slesvig domkirke.

Hermed lukkede en sønderjyde af format sine øjne. Tro stod han på sin post, loyal mod landsherren, broderlig over for sine medarbejdere, mild og forstående over for sine medkristne. Personlig var han en from mand, som biskop en lærd, samvittighedsfuld og ufortrøden hyrde.

Ligesom der ved hans bisættelse blev mindet om ordene i Daniels bog (12, 3): »Lærerne skal lyse som himlens glans,« kan vi sige, at Jacob Fabricius' navn altid vil stå med glans i vor hjemstavns historie.

En dansk sognefoged i Svanstrup fogderi

Af provst Jens Holdt

Mikkel Sørensen Clausen, som der her skal fortælles lidt om, var født på gården »Bosholm« vest for Brede by den 25. 10. 1798 som søn af Claus Mikkelsen og Helene Sønnichsen af »Hemgård«, Emmerlev sogn. I sin ungdom blev han antaget som plejesøn af sin onkel i Sdr. Sejerslev Søren Mikkelsen, hvis gård han arvede i 1833. Men i 1839 købte han af Peter

---

1) Schl.-Holst.-Lauenb. Landesberichte 1846 og 1847.

Petersen den ene af Svanstrup gårdene i Brede sogn for 5.000 rd. sl. kourant og flyttede så hertil. Hans gode ven, lærer H. Hansen i Sdr. Sejerslev takker ham i den anledning for ydet økonomisk og personlig støtte. Hans jorder i Sdr. Sejedslev og i Rudbøl og Frederiks kogene har vel så været lejet ud, i hvert fald fra 1855, fra hvilket år og fremefter der foreligger udlejningsprotokol.

Allerede fra 1837 og indtil 1864 (og endnu i 1873) har Clausen leveret fedstude til det store studemarked i Altona. De foreliggende afregninger omfatter 1 til 3 stk. årlig, dog med undtagelse af årene 1846–53, i alt 30 stude til en pris af ca. 40 til 80 rd., 1 ko og 1 vædder. Clausen var åbenbart økonomisk driftig og ret velstillet. Men han havde også ellers gode evner, hvor han så i øvrigt har erhvervet dem. Disse og så hans solide nationale og kristne karakter har gjort ham velskikket til at blive udnævnt til sognefoged for Svanstrup fogderi under Løgumkloster birk efter treårskrigen i 1850. Hvervet røgtede han til både myndighedernes og beboernes udelte tilfredshed. I 1850 og 51 leveredes hø og halm til hæren i Flensborg og Slesvig.

I juni måned 1852 foretog Clausen sammen med møller Hans Nissen Lund fra Emmerlev en rejse til København, hvis forløb han har fastholdt i korte dagsnotitser: Den 5. tog de med vogn til Flensborg, for derfra næste dag at sejle med dampskibet »Vesper« til kongens by. Her var de hver dag undervejs, så toldboden, hvor de overværede kong Frederik VII's afrejse til Sverige, videre Frederiksberg slot, Voldene, Thorvaldsens museum, Dyrehaven, Kunstkammeret i Prinsens palæ, Vokskabinettet, kongens stalde og fuglesamling, Rosenborg slot, kirkegårdene med bl. a. general Ryes grav og Børsen. To aftener var de i Tivoli og én i Casino. En formiddag tog de med »dampvognen« til Roskilde og så domkirken. Den 11. rejste de til Ringsted og derfra til Kagstrup i Skelby sogn, for at besøge den før nævnte lærer Hansen. Med ham var de i Næstved og i Skelby kirke om søndagen, hvor der dog kun var 13 kirkegængere, sikkert noget andet end de var vant til hjemmefra. Den 14. rejste de så med dagvogn til Korsør, kom med dampskib over Store Bælt til Nyborg, videre med »Delischansen« til Odense og Assens, over Lille Bælt til Årø sund, med dagvogn til Haderslev og ekstravogn hjem til Svanstrup den 15., rige på rejseoplevelser fra hovedstadens danske kulturcentrum og Sjællands og Fyns frodige landskaber.

I 1862, 6. 10., blev Clausen af den danske konge hædret med dannebrogsmændenes tegn. I den anledning kom der fra Sdr. Sejerslev sammen med en sølvopsats følgende skrivelse:

»Herr Gaardmand Sognefoged Dbmd Mikkel S. Clausen i Svanstrup. Kjære Ven! Vi Dine underskrevne gode Venner bringe Dig herved vor venligste Lykønsning i Anledn. af det Hædersnavn og Ærestegn, vor al-

lernaadigste Konge har meddeelt Dig. Vi udtale denne Lykønskning med saa megen større Glæde, som vi vide, at der i Dit Bryst under Dannebrogskorset slaar et Hjerte, der omfatter vort kjære Danmark med uskrømtet Varme og nærer de bedste Ønsker for dets Held. Da der saaledes er Sandhed i Sagen, kunne vi nok forstaae, at denne Udmærkelse kan ansees af Dig som en kjær Gave for tro Opfyldelse af Din Pligt som dansk Forretningsmand. – Til Minde om denne Dag frembære vi medfølgende Vennegave, om hvilken vi ønske, at den maatte i mangt et godt Vennelag tale til Dig om gamle Venner. Og ligesom Brødet her ligger omkring det blanke Sølv – et Symbol paa Lys og Glæde – saaledes frembyde sig i Dit og Dine Kjæres Liv mangen Anledning, hvor Gaven kan bruges under almindeligt Velgaaende og dansk Gammen!

Lev vel danske Ven med Kone og Børn, og kald ofte i venligt Minde Dine trofaste danske Venner og Veninder. Den 4. Decbr. 1862.

G. Jensen. Sørren Andreassen. And. Lund. Nis P. Jeggesen. H. N. Lund. N. Winter. Marie Sørensen født Lund. Hans Sønnichsen Sørensen. Helene Marie Andreassen. Claus Winter. –«

Fra fogderiets beboere kom en skrivelse så lydende:

»Svanstrup Fogderiets Beboere Agter at Forære Sognefoged og Dannebrogsmænd M. S. Clausen En een Spendig Fiedervogn for sin troe tjeneste til Nytaarsgave 1863.« – Der er 43 underskrifter med tilføjet gavebeløb, der svinger fra rd. 30 - 20 - 8 - 5 - 4 (flest) - 3 - 2 - 1 til 0,3 (arbejdsmand), i alt 193,19 fra byerne Trelborg, Storde, Bredebroe, Harres, Svanstrup, Kommerleff, Apterp, Brede, Borrig, Nørvollom i Brede sogn, desuden fra Drenghed, Randerup og Skads. Pastor Ratenborg og degn Iversen er blandt giverne.

Medens Sejerslev adressen – som det ses – er stærkt patriotisk formet, er fogderiets neutral, idet her også tyskere var med.

Efter ulykkesåret 1864 fik Clausen efter ansøgning af regeringen i Slesvig tilladelse til fortsat at bære sin danske orden. Men i 1869, da embedsmændene skulle aflægge ed til den prøjsiske konge, nægtede han eden og blev afsat. Det vakte stor beklagelse på stedet. I et kongerigsk blad skriver »En Nordslesviger«:

»Først i forrige Maaned modtog Dannebrogsmænd, Sognefoged M. S. Clausen i Svanstrup Underretning om, at han var entlediget fra sit Embede som Sognefoged for det Svanstruper Fogderi, da han havde nægtet at aflægge Homogialede til Hs. Maj. Kongen af Preussen. Denne Efterretning modtoges med dyb Beklagelse af Fogderiets Beboere, da Hr. Clausen, der i 18 Aar havde været Sognefoged for dette Fogderi, var almindelig elsket og agtet af Alle, der kjendte ham, ikke alene paa Grund af den Samvittighedsfuldhed og Troskab, hvormed han stedse havde varetaget sit Embede, men ogsaa paa Grund af den Lige Fremhed og Kjærlighed, hvor-

med han stedse kom Enhver imøde, der søgte hans Hjælp og Bistand. Der skete derfor ogsaa Alt fra Beboernes Side for at beholde ham, og navnlig indgaves der en Adresse, underskreven af Fogderiets samtlige Beboere om, at Suspensionen maatte tages tilbage, men Alt var forgjæves. Da Hr. Clausen ikke kunde finde sig i den nye Tingenes Ordning, maatte han fine sig i sin Skjæbne, der er blevet saa mange tildeel.« –

Et digt, dateret: »Den 9. Febr. 1869 (Mel. Der er et Land)« giver udtryk for samme beklagelse. Det lyder:

»Naar kun Vorherre og den indre Dommer
Vurderer Haandens Idræt, Tankens Raad,
Men Ydreverdenen ei med Bifald kommer,
Da tro at røgte Kald, er *edel Daad*.
Naar saadan dannis Færd sin Krone rækkes
Af Kongehaand til Hæders Pant og Væld,
Da Mod og nidkjær Lyst endmere vækkes,
At fremme Landets Tarv og Borgerheld.

De gik, vor Sognefoged, fast og mandig
Ad Troskabs, Retsinds slagne Landevei,
Var Banen jevnet, var den mørk og sandig,
Det rokkede fra Pligtens Maal Dem ei.
Thi frydes vi, at Kongens Naade byder
Sit danske Kors at smykke Deres Barm!
Og derfor her fra Venneklyngen lyder
Til Dem en glad Lykønskning, dansk og varm!« –

Man havde jo for skik dengang at sende versificerede lykønskninger til mærkedage. Det forsømte degn J. Iversen i Bredebro heller ikke til Clausens fødselsdage 1869, 71 og 72, dog uden synderligt talent. Da kunne Clausen selv bedre præstere ret hæderlige lejlighedsvers. Som følgende til indvielsen af brodersønnen Claus M. Clausens udflyttede, nybyggede gård i Sdr. Vollum:

»Til festligt Lag vi samles her,
Med fromme Ønsker, stille Glæde.
Hvor deilig staar i Solens Skiær
Den skønne Bolig vi betræde!
Saa hyggelig, beqvem og nye,
Den venlig hæver sig mod Skye.

O, gid den staae til fjernest Tid
Urørt af Ild, i Storme rolig,
Mens Kjærlighed og huslig Fliid
Den skaber til en Fredens Bolig!
Gid Held og Velstand boe deri,
Men Sorg og Sygdom gaae forbi!

Gid Bedstefader, sund og fro
End længe boe hos sine Kiære.
Gid Fader, Moder begge to
Opleve idel Fryd og Ære,
Af deres elskte, muntre Smaa,
Og sildig først til Hvile gaac.

Det ønske vi af Hiertensgrund
– O Herre! siig du dertil: Ammen! –
End længe mindes skal den stund,
Da høit vi ønske Allesammen,
Algodheds Gud velsigne dem,
Som finde her et Fremtidshiem!!

Svanstrup den 21 Octb: 1863.

M. S. Clausen.

Også et mindedigtt over en afdød »Dannequinde« og et andet til svigerdatteren fra nabogården Caroline Helene Hansen, gift med sønnen Claus N. Clausen, er opbevarede. De ånder hjemmets rene, fromme luft.

I 1875 var Clausen medstifter af Brede sogns sparekasse. Før sin død den 3. 6. 1879 oprettede han sammen med sin hustru, Ane Else Nielsdatter fra Vilslev i Vestjylland et legat på 3.000 mk. til trængende i fogderiet. Det uddeles endnu hvert år på stifterens fødselsdag. Til uddeling i Sdr. Sejerslev var oprettet et lignende legat.

Sognefoged Mikkell Sørensen Clausen har efter det oplyste utvivlsomt været en dansk hædersmand, agtet og afholdt for sin menneskelige troskab og hjælpsomhed.

KILDE: Papirer i familiens eje.

Et par breve til herredsfoged Blaunfeldt i Fleckeby

Ved H. V. Gregersen

Blant de mænd, der i årene mellem de to slesvigske krige havde deres virke i sydlige Slesvig, har vel ingen været mere omstridt end herredsfoged *Maximilianus Franciscus Blaunfeldt*. Når han idag særligt huskes, skyldes det i første række den omstændighed, at det preussiske militær arresterede ham i 1864 og herunder tillod, at den hjemmehørende befolknings harme imod ham fik frit afløb. Nu er den slags misliebige affærer vel altid fulgt i en krigs kølvand, og tilmed er det nu også blevet påvist,*) at Blaunfeldt

*) Max Rasch: Neues zum Falle Hardsesvogt Blaunfeldt in Fleckeby (Jahrbuch der Heimatgemeinschaft des Kreises Eckernförde 1952, s. 11–14).

Der Dänische Spion Blaunfeldt aus Fleckebye alt 60 Jahr

Tysk litografi fra 1864 visende herredsfoged Blaunfeldt bagbunden mellem to preussiske husarer til hest.

virkelig havde gjort sig skyldig i spionage, den forseelse, der havde givet det preussiske militær anledning til at foretage arrestationen, men alligevel følte man det herhjemme som et overgreb mod en dansk embedsmand.

Sin barndoms jævne håndværkermiljø i Åbenrå og sidenhen skoleårene i Slesvig har han givet et levende billede af i sine meget læseværdige »Minde fra Sønderjylland«, der udkom i 1876. Som sagfører i Flensborg havde han oplevet det nationale røre i denne by og sluttede sig til den danske bevægelse. I 1848 måtte han derfor ty til København, hvorfra hans hustru stammede. I slutningen af treårskrigen var han en tid redaktør af en dansksindet, tysksproget avis i Flensborg, men blev derefter i 1850 konstitueret som herredsfoged i Hütten og Hohn herreder i det allersydligste Slesvig.

Hans embedsførelse hernede vakte voldsom modstand hos egnens fanatiske slesvigholstenere, og fra den side er der blevet rejst alvorlige anklager

imod ham. Selv har han både i sine erindringer og i utallige henvendelser til regeringen givet udtryk for sin utilfredshed med, at han i 1854 var blevet afskediget fra sin stilling i Hohn herred. I Hütten herred blev han imidlertid lige til sin fordrivelse i 1864. Den måske allersidste sag, han havde til behandling som herredsfoged, gjaldt en gendarmeriindberetning, ifølge hvilken en mand den 22. januar 1864 i fuldskab havde råbt i Fleckebym kro, at »herredsfoged Blaunfeldt var den største Spitzbube i hele Hütten herred, ja i hele verden«.

Omstridt lige til det sidste blev hans lod som foged i Hütten herred, og det efterstående brev fra pastor *S. B. Lund* i Haddeby kan tjene til oplysning om, hvorfor netop han for slesvigholstenerne kom til at stå som en anstødssten og en hadet mand.

Det første brev fra *C. C. Alberti* – faderen til en ikke ukendt herre af samme navn – belyser de stemninger og meninger, der rørte sig hos Bondevennerne forud for regeringsskiftet 13.–14. juli 1851. Interessant er brevs kraftige understregning af Grundlovens betydning og dets bedømmelse af en del af de implicerede, *H. N. Clausen*, krigsminister *Hansen* og ministeren for Slesvig, *F. F. Tillisch*, der – som frygtet i brevet – blev indenrigsminister i det nye ministerium.

Af et brev fra politiker C. C. Alberti til herredsfoged M. F. Blaunfeldt 1851 10/7.

– Endnu befinde vi os uden Ministerium. Hovedopgaven ved Ministeriets Sprængning var uden al Tvivl at fjerne Tillisch fra Slesvig, og denne Opgave vil vistnok lykkes. Maaskee bliver han Indenrigsminister; derved skeer 2 Onder: Slesvig mister en god Minister, og vi faae en uheldig Indenrigsminister. Dette er den første Frugt af det danske Aristokratis og den tyske Reactions Samvirken. Det tør ogsaa ansees for afgjort, at Clausen og Hansen gaae ud af Ministeriet, og Hansen kunde umulig blive der, naar Rigsdagen og Grundloven skulde bestaae. Der er dog een Retning, hvori Ophavsmændene til Ministerkrisen ere blevne skuffede, og det er med Hensyn til Grundloven; thi nu viser det sig med eet, at alle Samfundscasser holde paa Grundloven, og den var det dog, at man vilde tillivs gennem Ministerkrisen.

Naar man i disse Dage gaaer omkring heri Byen, hører man stadig Borgerskabet (jeg mener det bemidlede), som før var i det høieste Grundlovens lunkne Venner, nu udtale sig paa det Bestemteste saavel angaaende Ministeriets Opløsning ved fremmed Indflydelse som imod Grundlovens Forandring. Det er Udtalelser i denne Aand, som gjøre, at Ministeriet langtfra bliver saa stærkt modificeret, som der var tilsigtet.

Deres hengivne *C. Alberti*.

(Kjb. Frederiksborggade 141 B).

SH-Landesarchiv, Abt. 168 (CXIII) 1677.

*Brev fra sognepræst Søren Bregnholm Lund til herredsfoged
M. F. Blaunfeldt 1851 6/8.*

Idet jeg erkjender Deres Velbaarenheds Talent til at holde opbyggelige Taler for Menigmand, saaat de berøre Hjertets fineste Strenge til den yndigste Harmoni, tillader jeg mig at anbefale en vis Peter Böhrensen af Esprehm – ikke den gamle, men en ung Mand – til et saadant Foredrag. Han lider af Uforsonlighed imod de Danske, hvilke han anseer ikke bedre end til at begraves i en Mødding, og dette har han med sædvanligt tydsk Heltmod yttret her i Pastoratet en Dag, da han var her paa Dagarbeide.

Igaar skulde han være Vidne ved en Vielse, og da Brudeparret ikke indfandt sig til den af mig fastsatte Tid, fandt jeg mig – efter en Times for-gjæves Venten – foranlediget til at lade dem vente paa mig; men dette tog han i den Grad ilde op, at han erklærede en saadan dansk Præst for pligtig til at vente, om han end fik ti Gange Forretninger, og ved denne Leilighed fik jeg Kundskab om hans »politische Umtriebe«.

Da jeg har Grund til at antage, at han ogsaa paa andre Steder holder slige Foredrag og derved bidrager til at sætte ondt Blod i Folket, tillader jeg mig at anbefale ham til Deres Velbaarenheds kyndige psykologiske Behandling, idet jeg tillader mig at tilføie, at jeg har havt Leilighed til at spore de herligste Virkninger af Commandant Helgesens Foredrag i denne Retning.

Med de venligste Hilsener for Deres Velbaarenhed, tillader jeg mig til-lige at fremsende min ærbødige Compliment for Deres Frue og Frøken Datter.

Ærbødigst

S. B. Lund.

Haddebyer Pastorat zu Bustorf,
6. Aug. 1851.

SH-Landesarchiv, Abt. 168 (CXIII) 1731.

Karen Jepes tilknytning til Als

Af Jens Lampe

Den 7. juli var det 25 år siden den danske filantrop og missionær i Armenien, *Karen Vél Jeppe*, døde i Aleppo efter 32 års opofrende arbejde blandt det mishandlede armenske folk. Hun er en af de betydeligste danske kvinder, der har levet og var gennem sin velsignelsesrige gerning med til at kaste glans over Danmarks navn ude i verden. Hendes virke skabte en så stor respekt om hendes person, at hun blev valgt til folkeforbundskommis-sær og fik tildelt fortjenstmedaljen i guld.

Karen Jeppe fødtes den 1. juli 1876 i Gyllingskov skole, nord for Horsens fjord, hvor hendes fader, *Jakob Christian Jeppe*, var førstelærer. Han var alsinger, født den 1. oktober 1850 i Asserballeskov og konfirmeret i Asserballe kirke (vidnesbyrd: Kundskab »Udmærket godt«, Opførsel »God«).¹⁾ Som ung opholdt han sig en tid i England og tog i 1869 lærer-eksamen fra Skårup seminarium ved Svendborg med karakteren »Meget duelig«.²⁾ Året efter blev han ansat som andenlærer i Falling-Ørting kommune, hvor han virkede til han i 1875 blev førstelærer i nabokommunen Gylling. J. C. Jeppe gjaldt for at være en særpræget mand, dygtig, karakterfast, streng og absolut usentimental med vågne, iagttagende, næsten dagklare øjne.³⁾ Faderen var gennem hele Karens opvækst en klog og utrættelig vejleder, og der bestod alle dage et helt enestående forhold mellem de to.⁴⁾ Ved siden af sin lærergerning fik J. C. Jeppe tid til at være bogholder ved Gylling sparekasse og siden 1905 bestyrer for Aarhus Privatbanks Gylling filial. I 1913 var han med til at stifte Gylling Sygehjem, der byggedes ved store gaver fra bl. a. sparekassen, den kendte Gyllingpræst Otto Møller og førstelærer Jeppe.⁵⁾ Han døde i 1932, men hustruen, Maren f. Nielsen (f. 1849) døde allerede i 1922.

Karen Jepses farfader var indsidder og krovært Jakob Peter Jørgensen Jeppe, f. 3. 11. 1808 i Asserballeskov og viet 27. 11. 1836 til Anne Helene Lorenzen, datter af Lorenz Lorenzen Vehl, Asserballeskov og hustru Ellen. Farmoderen var født 7. 10. 1807 og døde 23. 10. 1850. Farfaderens fader var indsidder og skoleholder Jørgen Christensen Jeppe, Asserballeskov, f. 18. 8. 1783, død 4. 3. 1848. Han var gift med Kathrine Kirstine Jakobsdatter .

Adskilligt kunne tyde på, at slægterne Jeppe og Vehl (Wehl, Vél) stammer fra Mommark, Ertebjerg og Holballe i Tandslet sogn, hvor Vehl-navnet endnu forekommer (Tandsveel). Slægtsnavnet Jeppe forekom både i Ertebjerg og Kettingskov endnu i midten af forrige århundrede.

Af faderens søskende blev de tre søstre viet i Asserballe kirke. Kathrine Kirstine blev gift med Jens Peter Olesen fra Thorslev i Vendsyssel, Ellen med Matthias Knudsen fra Tandslet og Anne Helene med Jørgen Thomsen fra Hundslev i Notmark sogn. Da Karen Jeppe var 13 år, tog faderen hende med til sine slægtninge på Als. Hun skulle opholde sig her et halvt år for at lære tysk af faderens gamle lærer, som endnu sad i embedet i Asserballeskov. Engelsk havde hendes fader da allerede lært hende temmelig grundigt, men da hun skulle på gymnasium, ville han også gerne have, at hun skulle lære tysk. »Der lærer hun også fars slægt at kende og føler sig straks forbundet med den. Enkelte er bønder, flere sømænd og håndværkere. Alle har de nogle af deres ude i verden og får videre udsyn derved. De spørger ikke om, hvad folk siger, og humør er der i dem. Fars søster, Else, (skal vist være *Ellen*) er vel endda den bedste. Hun har fået

sine flinke børn fra hånden, men hendes mand er stadig sengeliggende, dog har hun taget en blind kone og en anden, som er lam, til sig – og går desuden til alle landsbyens andre gamle, laver mad til dem, passer dem med vask og renlighed, smiler og ler til dem. Karen elsker hende – men mest vokser hun sig her, i faderens barndomshjem, sammen med far selv. Thi gennem samliv med hans slægt forstår hun mer og mer, hvordan *han* er. Karen skal skrive et rigtigt tysk brev til far, før hun må komme hjem igen, så det gælder om at hænge i med sproget, og endelig lykkes det.«⁶⁾

Karen Jepes tysklærer må have været *Jørgen Bonde*, søn af inderste Hans B. og hustru Cathrine f. Hansen i Tårup, Svenstrup sogn på Als, født der 1. 5. 1828, dimitteret fra Skårup 1848. Han var dansksindet, underviste i dansk og fædrelandshistorie i Sønderborg en årrække og blev lærer i Asserballekov 1858, hvor han virkede til omkring 1890.

HENVISNINGER:

- 1) Kirkebøgerne fra Asserballe og Svenstrup.
- 2) Klingemann & Tofte: Skaarup Seminarium 1803–1903. Odense 1903.
- 3) og 4) Johs. Vejlager: Karen Jeppe. Kolding 1936.
- 5) Lærerne og Samfundet. København 1913.
- 6) Ingeborg Maria Sick: Pigen fra Danmark. København 1928.

Haderslev omkørselsvej og Dampark

*En billedbog med tekst af H. J. Hansen og Chr. Ostenfeld.
Haderslev 1960, 72 sider og to tavler.*

Stadsingeniør H. J. Hansen og dr. techn. Chr. Ostenfeld har som privat tryk udsendt en pragtfuld illustreret bog om det store millionarbejde, som i årene fra 1949 til 1958 blev udført i Haderslev, og hvorved bybilledet væsentligt blev ændret og »på en måde, som vistnok kan betegnes som ret usædvanlig for danske provinsbyer«, mener forfatterne.

Bogen, der foreligger i fornemt kvart format, giver med sine 43 illustrationer, hvoraf 28 er meget fine fotografier og 15 detailplaner og lignende, et godt billede af det fuldførte ingeniørarbejde. Dens indhold er udover den historiske indledning af teknisk karakter og er tænkt som reklame for dr. Ostenfeldts ingeniørfirma, men Haderslev by har vel grund til at glæde sig over, at firmaet har villet benytte dette arbejde i reklameøjemed.

Havearkitekt Eywin Langkilde, som har medvirket ved Damparkens udformning og beplantning, har ansvaret for ét kapitel, hvor han giver et levende billede af de store muligheder, som det store parkanlæg har og med tiden vil få for at glæde og overraske naturelskere med stadig skiftende skønhedsindtryk. Parken har gjort tvivlerne til skamme, idet der her er

skabt et stykke naturskønhed, som langt overstråler den, der gik tabt ved vejdæmningens bygning.

Bogen, der er trykt i Modersmålets trykkeri, er tilrettelagt af boghandler Johs. Chr. Nielsen, som desuden har tegnet det ene bilag, en til 1960 á jour-ført plan af købstaden Haderslev, medens det andet bilag viser en plan og et længdesnit af den store gennemskæring fra Haderslev Dam og nord på til forbi Bøndergårdene.

Medens forfatterne er konsekvente i brugen af store bogstaver i ordene Dammen og Damparken, kniber det med andre ord, som også må betragtes som stednavne. Det vil måske være rimeligt at få fastslået, hvilke navne man må opfatte som egenavne. Det gælder foruden de to nævnte, *Dammen* eller *Haderslev Dam* og *Damparken*, endvidere *Damsøen*, den lille sø, som er dannet af en del af den delvis opfyldte *Dambugt*, og *Dambalvøen*, som nu også er forsvunden, samt *Møllestrømmen* og *Klosterkirkegården*. Desuden benytter forfatterne ikke konsekvent Å, men skriver Åbenrå og Årø Sund med både Å og Aa, måske en reminiscens fra omkørselsvejens tavler, hvor begge former er anvendt; men havde det ikke været rimeligt i bogen at benytte moderne retskrivning?

Det er dog kun småting. Den efterhånden meget rige litteratur om Haderslev er blevet forøget med et værk, som på grund af sit smukke billedstof vil være en lækkerbissen på den topografisk interesserede bogsamlers hylde. Måtte det også blive muligt for ham at komme i besiddelse af bogen.

Olav Christensen.

Over og Neder Jerstal

Det hænder, at man i misforstået iver for det danske staver vore gamle stednavne på en helt forkert måde.

Der er således dem, der synes at mene, at sidste led i Over og Neder Jerstal skulle være en fortykning af det danske ord »dal«. Der er bare ingen dal her, alt er flad slette på begge sider af jernbanen. Navnet har da heller intet med »dal« at gøre. Både den stedlige udtale og de ældste former af navnet vidner om, at endelsen kommer af ordet »stald«. Hvad forleddet skal betyde, står derimod mere hen i det uvisse. Nogle mener, at det indeholder navnet på en gudinde Eir eller Er, mens andre er af den opfattelse, at vi her ligesom i stedsnavnet Jels har ordet »jarl«, hvad enten det så er at opfatte som et mandnavn eller med betydningen »fri mand« i modsætning til »træl«.

Mon man ikke herefter kunne bevæge i hvert fald den lokale presse til at stave Jerstal med t?

Gg.

**Andels-
Svineslagteriet
i Kolding**

Grundlagt 1888

**Grænselandets liv
grænselandets sang**

møder De i

Tydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

**Haslev
GYMNASIUM**

Kostskole for drenge

Eksamensret til Mellemskole-,
Real- og Studentereksamen.

Alle oplysninger ved henv. til
Peter Kæstel, rektor, Haslev

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Strik til hele familien

... men husk det skal være

mølægte

**Sønderborg
GARN**

Paul Thomsen

Krusaa

*Kolonial, spirituosa, køkkenud-
styr, trikotage, herreekvipering*

**TÅBUKO
til bords...**

**Brede Sogns
Spare- og Lånekasse**

Brædbro . Telefon 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

KØBENHAVN F.

**Ladelund
Landbrugs og Mælkeriskole**

Brørup station

**Sønderjyllands
Kreditforening**

Haderslev

**Sønderjyds
Tæppefabrik**

A. R. Kjærby A-S
Højer

Graasten Bank $\frac{1}{2}$

Kontortid 9-12, 2-4, lørdag 9-1

GRAASTEN

$\frac{1}{2}$ Sønderjyds Frøforsyning

Frøavl & Frøhandel

Aabenraa

**Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn**

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Hejmdals

BOGTRYKKERI

AABENRAA TLF. (046) 2 31 32

GRAM
KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM $\frac{1}{5}$ • VOJENS

**Støt
de
sønderjyske
indsamlinger**